

CENGİZ HAN (yaklaşık 1162-1227)

Büyük Moğol imparatoru Cengiz Han 1162 yılı civarında doğdu. Babası -bir Moğol kabilesinin hırçın reisi- oğluna yenilgiye uğratmış olduğu bir kabile reisinin ismini verdi: Timuçin. Timuçin dokuz yaşına geldiğinde, babası bir düşman kabile tarafından öldürüldü ve ailenin hayatta kalabilen üyeleri hayli zaman tehlike altında ve mahrumiyet içinde yaşadılar. Uğursuz bir başlangıçtı bu, üstelik Timuçin'in durumu iyileşeceği yerde daha da kötüye gidiyordu. Delikanlılığında bir düşman kabilenin düzenlediği baskında esir düştü. Kaçması diye de boynuna tahta bir boyunduruk geçirildi. Timuçin, çaresizliğin bu en uç noktasından, ilkel ve kıraç bir ülkede okuması yazması olmayan bir mahkum konumundan, dünyanın en güçlü adamı konumuna yükseldi.

Yükselişi kendisini esir alanların ellerinden kurtulmayı başararak başladı. Sonra, babasının arkadaşı ve bölgede yaşayan dost kabilelerden birinin reisi olan Tuğrul ile ittifak kurdu. Ardından Moğol kabileleri arasında yıllar süren şiddetli savaşlar geldi. Bu arada Timuçin ağır ağır zirveye tırmanıyordu.

Moğol kabilelerinin üyeleri eskiden beri usta biniciler ve vahşi savaşçılar olarak bilinirler. Tarihte kuzey Çin üzerine düzensiz akınlar yapmışlardır. Ancak Timuçin'in çıkışından önce kabileler enerjilerinin büyük kısmını hep birbirleriyle dalaşarak harcamışlardı. Yiğitlik, siyasi beceri, acımasızlık ve örgütlenme yeteneği gibi özelliklerin tümünü üzerinde toplayan Timuçin bu kabilelerin hepsini kendi liderliği altında birleştirip kaynaştırmayı başardı ve 1206 yılında Moğol kabile reislerinden oluşan bir topluluk O'nu "Cengiz Han" yani, "Evrenin imparatoru" ilan etti.

Cengiz Han'ın bir araya getirmiş olduğu bu heybetli askeri mekanizma bundan sonra dışarıya, komşu ülkelere çevrildi. Timuçin önce Çin'in kuzey batısındaki Hsi Hsia eyaletine ve kuzey Çin'de bulunan Çin İmparatorluğu'na saldırdı. Bu savaşlar sürmekteyken Cengiz Han ile İran ve Orta Asya'da büyük bir imparatorluğun hükümdarı olan Harzemşah Muhammed arasında bir anlaşmazlık baş gösterdi. 1219 Timuçin ordularını Harzemşahlar üzerine sürdü. Orta Asya ve İran'a girildi, Harzemşah imparatorluğu yıkıldı gitti. Diğer Moğol orduları Rusya'ya saldırırken Cengiz Han Afganistan ve kuzey Hindistan üzerine bizzat akın düzenledi. 1225 yılında Moğolistan'a döndü ve 1227 yılında burada öldü.

Ölümünden kısa bir süre önce yerine üçüncü oğlu Ögeday'ın geçmesi isteğinde bulundu. Bu akıllıca bir seçimdi, çünkü Ögeday da kendi çapında çok parlak bir general oldu. Komutası altında Moğol orduları Çin'in içlerine ilerlemeyi sürdürdüler, Rusya'ya tamamen girdiler ve Avrupa'ya doğru ilerlediler. 1241 yılında Polonya, Alman ve Macar orduları Budapeşte'nin

ötesine doğru ilerlemeyi sürdüren Moğol orduları tarafından büyük bir bozguna uğrattıldılar. Ancak o yıl Ögeday öldü ve Moğol orduları Avrupa'dan bir daha asla dönmek üzere geri çekildiler.

Moğol kabile reisleri Ögeday'ın yerine kimin geçeceğini tartışırken fetihlerde gözle görülür bir duraklama oldu. Ancak, başa geçen iki Han'ın (Cengiz'in torunları Mengü Han ve Kubilay Han) zamanında Moğolların Asya içlerine ilerleyişleri devam etti. Kubilay Han'ın Çin'in fethini tamamladığı 1279 yılına kadar, Moğollar tarihteki en büyük kara imparatorluğuna sahip olmuşlardı. Toprakları içinde İran ve güneybatı Asya'nın büyük kısmının yanısıra; Çin, Rusya ve Orta Asya da bulunuyordu. Orduları Polonya'dan kuzey Hindistan'a başarılı akınlar düzenlemiş ve Kubilay Han'ın hükümlerliği Kore, Tibet ve güneydoğu Asya'nın bazı bölgelerinde tanınmıştı.

Bu cesamette bir imparatorluk, hele o zamanlardaki ilkel ulaşım koşulları altında uzun süre bir arada tutulamazdı ve Moğol imparatorluğu da kısa süre sonra dağıldı. Ama Moğol egemenliği dağılmanın arkasından kurulan birkaç devlet vasıtasıyla uzun süre devam etti. Moğollar Çin'in büyük bölümünden 1368 yılında çıkarıldılar. Rusya'da ise hakimiyetleri çok daha uzun sürdü. Cengiz Han'ın torunu Batu Han tarafından Rusya'da kurulmuş olan ve "Altınordu" olarak bilinen devlet on altıncı yüzyıla, Kırım Hanlığı ise 1783 yılına kadar yaşadı. Cengiz'in diğer oğulları ve torunları Orta Asya ve İran'da saltanat süren hanedanlar kurdular. Bu ülkelerin ikisi de, Moğol kanı taşıyan ve Cengiz soyundan geldiğini iddia eden Timur tarafından on dördüncü yüzyılda fethedildi. Timur hanedanı on beşinci yüzyılda son buldu. Ancak bu bile Moğol fetihlerinin ve egemenliğinin sonunu getirmedi. Timur'un büyük-büyük torunu Babür Hindistan'ı işgal etti ve burada Moğol hanedanını kurdu. Sonunda Hindistan'ın neredeyse tamamını ele geçiren Moğollar, on sekizinci yüzyıl ortalarına kadar iktidarda kaldılar.

Tarihin akışı içinde dünyayı fethetmek amacıyla yola çıkan ve bunda önemli ölçüde başarılı olmuş bir insan-'deli' de diyebilirsiniz-silsilesi vardır. Bu megalomanyaklar arasında en kayda değer olanlar, Büyük İskender, Cengiz Han, Napolyon Bonapart ve Adolf Hitler'dir. Bu insanların dördü birden neden listenin üst sıralarında bulunmaktadır? Fikirler ordulardan çok daha üstün değil midir? Uzun vadede kalemin kılıçtan üstün olduğuna elbette inanırım. Aslında bu kısa vade için de geçerlidir. Ama bu dört kişi öylesine geniş toprakları ve kalabalık bir nüfusu ellerinde tuttular ve kendileriyle aynı çağda yaşayanların hayatları üzerinde o kadar etkili oldular ki, Onlardan kısaca 'eşkîya' olarak bahsedilip geçilemez.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 143-146

